

PASSOS I RUTES A NA FERRANA

Joan Bauzá Llinàs

Dins l'orografia de Mallorca i més concretament a la serra de Tramuntana, un dels elements més comuns són les moles.

Una mola en sentit orogràfic és una muntanya isolada, de forma massissa, arrodonida i amb superfície planera al capdamunt les vessants de la qual són escarpades i encinglerades. Un orònim que prové de la comparació amb la mola d'un molí imaginari de dimensions gegants amb el seu contorn arrodonit i de parets enrondants quasi aplomades (ORDINAS, A. 2001).

Na Ferrana, al vessant est, reproduint el model de capdamunt de superfície planera i parets encinglerades.

Aquesta superfície planera al capdamunt de les moles ha estat objecte durant molts d'anys d'un aprofitament humà dels recursos naturals, principalment del carbó vegetal i la calç, així com del gel, la fusta, la ramaderia i la caça. Una altra funció emblemàtica lligada a la dificultat d'accés fruit de les parets encinglerades ha estat la defensiva, amb el castell d'Alaró com a paradigma a la nostra illa.

La dificultat per accedir al capdamunt ha proveït les moles d'una funció protectora d'un paisatge en estat salvatge, salvaguardant-lo dels efectes antròpics de l'expansió agrícola en forma de marjades, principalment d'olivar, fins ben a prop de la base dels cingles.

Tot i així, l'home, mogut per la seva necessitat de supervivència, i també per un esperit lucratiu, ha cercat diferents formes de conquesta territorial, malgrat les dificultats d'accés al medi. Les moles no n'han estat una excepció, i l'home ha cercat aquells llocs on, bé de forma natural a través d'enclotxes, bé de forma artificial construint esglaons a la roca, pogués accedir al capdamunt de la mola per aprofitar-ne els recursos. Aquests llocs d'accés són coneguts com a passos.

Un pas duu implícit vèncer una orografia dificultosa, és una mena de porta que de forma miraculosa ens permetrà vèncer les parets encinglerades. Sense aquest atribut ja no parlem de passos sinó de camins o rutes. Un pas és un microtopònim mai de fàcil localització (ORDINAS, A. 2001).

En l'actualitat Mallorca té un model econòmic completament terciaritzat. El darrer carboner a na Ferrana va ser en Toni Coll Verd, de malnom es Mancorí, que va fer carbó per darrera vegada l'any 1960 a la possessió de Cas Metge (BAUZÀ, A.). Aquestes activitats d'un temps han deixat d'existir per donar-ne pas a altres de lligades al sector serveis. Ara es continua accedint a les moles a través dels passos però amb l'objectiu de fer senderisme, caçar o cercar bolets, però sempre des d'un caire esportiu i lúdic.

Aquesta terciarització ens ha conduït al naixement de neotopònims vinculats a les noves activitats, alguns d'un gust dubtós, com per exemple «pas des Cable» i altres de més encertats com Fita del Ram.

Na Ferrana és una mola ubicada entre els municipis d'Esporles i Puigpunyent. Té una llargària de 3,5 km a l'eix SO-NE i de 2,3 km al punt més ample de l'eix E-O. La superfície és de devers 7 km² i la seva alçària màxima és de 835,71 metres.

A la mola hi trobam restes d'una important activitat econòmica lligada a la producció de carbó, calç i neu, així com de retir espiritual, amb l'ermita de Maristel·la.

Lligats a aquestes activitats trobam abundància de topònims com, per exemple, moltes basses: basses de Son Vic, sa Casa Nova, Son Poquet.

Basses de Son Vic

Durant el treball de camp s'ha recorregut la mola de na Ferrana al complet, ja que tal com recomanava Rousseau, cal abandonar les especulacions de gabinet per anar a llegir el gran llibre de la natura i mirar d'arrabassar-li algun dels seus secrets.

S'han inventariat una dotzena d'accessos a na Ferrana, vuit passos per vèncer les parets encinglerades i quatre camins per accedir-hi a través de punts amb orografia menys abrupta, que exposam al quadre següent.

	Oronímia	Fitotoponímia	Zootoponímia	Antropotoponímia	
				Antropotopònims	Règim de propietat
Pas de Son Noguera					X
Pas de sa Granja					X
Pas de sa Nineta				X	
Pas des Mestre				X	
Comellar de ses Egües			X		
Pas de s'Encletxa / na Lluïsa	X			X	
Pas des Cego				X	
Pas de s'Ullastre		X			
Camí de s'Ermita					X
Ses Rossegueres	X				
Camí des Castellet	X				
Camí de Sobremunt	X				

Fent un recull dels topònims que crec que són més representatius, dins els orònims, el pas de s'Encletxa seria el millor exemple d'un pas de formació natural. És una diaclasa formada als cingles de la mola que permet accedir al capdamunt. Aquest pas també comparteix un segon topònim, el pas de na Lluïsa, en aquest cas un antropotopònim que prové de la proximitat al pas de les cases de Ca na Lluïsa.

Pas de s'Encletxa o de na Lluïsa

D'altra banda, el pas de s'Ullastre seria un fitotopònim representatiu de la intervenció humana amb la presència, a més de l'ullastre que dona nom al pas, d'elements d'ancoratge artificials que assegurin l'accés.

Pas de s'Ullastre: es pot observar l'ullastre que dona nom al pas així com elements d'ancoratge artificials.

Un altre accés emblemàtic, en aquest cas un camí, és el camí des Castellet, un orònim que, com podem veure a la fotografia següent, casa perfectament amb el topònim.

Quer conegut com es Castellet i que dóna nom al camí des Castellet.

Un dels passos més peculiars és el pas des Cego. A priori un antropotopònim del qual, malgrat haver consultat diverses fonts orals, es desconeix la procedència. Segons el doctor Grimalt Gelabert es tracta d'un topònim que pot fer referència a un pas de fàcil accés, fins al punt que en sentit metafòric podria passar-hi una persona invident.

Altres fonts orals d'Esporles expliquen que el pas era utilitzat per pujar les egües a la mola amb la intenció d'aparellar-les amb un ase i obtenir un mul, animal indispensable per a les dures tasques de transport; aleshores no seria el pas des Cego sinó de s'Egua.

Per acabar, observam com el topònim de na Ferrana que dóna nom a la mola i que ve de la possessió de Son Ferrà, que ocupa una gran part de la mola, està perdent força, de manera que queda únicament en boca d'alguns caçadors i cercadors d'esclata-sangs, i deixa pas al neotopònim Fita del Ram, incorporat des del món excursionista.

Bibliografia:

BAUZÀ, A. «Els darrers carboners d'Esporles». *Sportulis. Revista Municipal d'Esporles*. Ajuntament d'Esporles, tardor de 2008, pàg. 4-6.

ESCARTÍN, Joana Maria. *El procés d'industrialització a Esporles. 1830-1960*. Esporles: Ajuntament d'Esporles, 1991.

GARCÍA PASTOR, J. *Rutes amagades de Mallorca*, núm. 47, Palma de Mallorca. Imprenta Politècnica, 1971.

ORDINAS, A. *Geografia i toponímia a les Illes Balears*. Palma: Moll, 2001.